

Григорій Петрович МАРОЩАК*(Київський університет інтелектуальної власності та права, м. Київ)*

ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Зарубіжний досвід правового та організаційного забезпечення підприємницької діяльності в аграрному секторі слугує орієнтиром для модернізації вітчизняної аграрної політики. Його адаптація до українських умов — один із ключових чинників забезпечення економічної стабільності, соціального розвитку сільських територій та подальшої інтеграції до європейського простору.

*В даній статті проаналізовано досвід європейських країн в контексті моніторингу та прозорого адміністрування державної підтримки агровиробників, що здійснюється за рахунок бюджетних ресурсів. Вважаємо, що в Україні є необхідність у створенні окремого органу або департаменту, який би здійснював незалежне управління та контроль за державними витратами у сільському господарстві, зокрема щодо субсидій, грантів, компенсацій тощо. Окрім того, наголошується на потребі вже сьогодні розпочати підготовку законодавчої та адміністративної бази, необхідної для майбутньої імплементації механізмів CAP. Йдеться не лише про загальне узгодження нормативно-правової бази з *acquis* ЄС, а й про розробку законів та підзаконних актів, які врегульовуватимуть: процедури надання, розподілу та контролю державної підтримки агровиробників, механізми обліку та верифікації даних, створення електронних реєстрів і цифрових платформ адміністрування та системи звітності та підзвітності органів виконавчої влади.*

Актуальним є досвід створення різноманітних партнерств та мереж, що могло б стати основою для формування стабільного правового та організаційного середовища, спрямованого на підтримку аграрних інновацій. Цікавим для України також виглядає досвід Німеччини щодо створення сільськогосподарських кооперацій. Перспективним видається перехід від вузькогалузевого до уніфікованого підходу у правовому регулюванні кооперативів, що дозволило б спростити правозастосовну практику, забезпечити більшу інтеграцію у європейський простір та створити передумови для сталого розвитку кооперативного руху.

Заслугує на увагу також досвід США щодо чіткого планування стратегічного розвитку сільського господарства і врахування цих планів щороку в державний бюджет.

Ключові слова: зарубіжний досвід, імплементація, сільське господарство, підприємницька діяльність, правове та організаційне

забезпечення.

Постановка проблеми. Розвиток підприємницької діяльності в Україні розпочався на етапі становлення ринкових відносин, коли відбувся перехід від централізованої економіки до ринкової моделі господарювання. З того часу процес підприємництва у сільському господарстві розвивається в умовах постійного ускладнення ведення аграрного товарного виробництва. Зокрема, на цей процес значно впливають чинники нестабільності економічного середовища в державі, політичні ризики, військові загрози, а також загальносвітові тенденції, пов'язані з посиленням глобалізації світової економіки.

У таких умовах підприємницька діяльність у сфері сільського господарства набула нових рис, адаптуючись до викликів сучасного господарського середовища. Відбулося активне формування економічних інтересів аграріїв, які змушені не лише забезпечувати виробництво, а й реагувати на зміни попиту, цін, експортних можливостей, обмежень ринку та кліматичних факторів. Це визначило об'єктивну необхідність трансформації традиційних моделей аграрного виробництва та впровадження підприємницьких підходів у сільському господарстві. У зв'язку із зазначеним виникає об'єктивна необхідність у пошуку ефективних моделей підтримки підприємництва в сільськогосподарському секторі, які б дозволили підвищити конкурентоспроможність українського сільського господарства, посилити продовольчу безпеку, забезпечити сталість розвитку сільських територій та залучити інвестиції в цю галузь. Важливим інструментом у цьому процесі є звернення до позитивного міжнародного досвіду, який упродовж десятиліть напрацьовували країни з високим рівнем аграрної культури та ефективною державною політикою в агросфері.

Означену проблематику досліджували О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, А. Л. Борко, Ю. П. Битяк, В. М. Василенко, С. М. Гусаров, О. Ю. Дрозд, В. М. Єднак, А. В. Калайда, А. Т. Комзюк, І. М. Коропатнік, Л. О. Мамчур, О. М. Музичук, О. Ю. Салманова, В. В. Сокурєнко та інші. Однак питання визначення актуальних та перспективних шляхів імплементації зарубіжного досвіду правового та організаційного забезпечення підприємницької діяльності у сфері сільського господарства й досі лишається відкритим.

Мета статті – визначити та науково обґрунтувати шляхи імплементації зарубіжного досвіду правового та організаційного забезпечення підприємницької діяльності у сфері сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. У контексті дослідження зарубіжного досвіду правового та організаційного забезпечення підприємницької діяльності у сфері сільського господарства особливої уваги заслуговує Аналітичний звіт Європейської Комісії щодо відповідності законодавства Європейського Союзу та висновок щодо заявки України на членство в ЄС,

оприлюднений 1 лютого 2023 року¹. Цей документ містить не лише оцінку поточного стану національного законодавства, а й окреслює пріоритетні напрями його адаптації до європейських норм у різних секторах, зокрема — у сфері сільського господарства, розвитку сільських територій, продовольчої безпеки, ветеринарної та фітосанітарної політики, рибальства, регіонального розвитку та бюджетного забезпечення.

Станом на сьогодні, більшість повноважень у сфері аграрної політики покладено на Міністерство аграрної політики та продовольства України. Водночас Європейська Комісія вказує на необхідність створення окремого органу або департаменту, який би здійснював незалежне управління та контроль за державними витратами у сільському господарстві, зокрема щодо субсидій, грантів, компенсацій тощо. Така інституційна структура є ключовою умовою для реалізації принципів Спільної сільськогосподарської політики ЄС (CAP), яка стане обов'язковою для України після набуття членства в Євросоюзі.

Особливої уваги вимагає питання моніторингу та прозорого адміністрування державної підтримки агровиробників, що здійснюється за рахунок бюджетних ресурсів. У країнах-членах ЄС вже функціонує ефективний інструмент такого контролю — Інтегрована система адміністрування та контролю (IACS, Integrated Administration and Control System), що є невід'ємною частиною механізму виплат у межах CAP². Ця система передбачає поєднання цифрових технологій обліку, перевірки та аналізу інформації щодо отримувачів допомоги, площ земель, обсягів продукції тощо. IACS дозволяє державам-членам ЄС здійснювати так зване «спільне управління» виплатами — коли адміністративна відповідальність покладається на національні уряди, але підлягає суворому аудиту та звітності перед Європейською Комісією³.

Таким чином, Україна вже сьогодні має розпочати підготовку законодавчої та адміністративної бази, необхідної для майбутньої імплементації механізмів CAP. Йдеться не лише про загальне узгодження нормативно-правової бази з *acquis* ЄС, а й про розробку законів та підзаконних актів, які врегульовуватимуть: процедури надання, розподілу та контролю державної підтримки агровиробників, механізми обліку та верифікації даних, створення електронних реєстрів і цифрових платформ адміністрування та системи звітності та підзвітності органів виконавчої влади.

¹ Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Brussels, 01.02.2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf.

² Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Brussels, 01.02.2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf.

³ Managing payments. Agriculture and rural development. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/assurance-and-audit/managing-payments_en#aimsofiacs.

У межах політики сталого розвитку аграрного сектору Європейський Союз запровадив низку ефективних механізмів організаційного забезпечення підприємницької діяльності. Одним із найбільш результативних інструментів стало Європейське інноваційне партнерство з питань сільськогосподарської продуктивності та сталого розвитку (EIP-AGRI), яке було створене як відповідь на зростаючі виклики, з якими стикається сучасне сільське господарство: висока конкуренція на глобальних ринках, нестабільність цін, деградація природного середовища, зміна клімату та потреба у нарощуванні продуктивності без шкоди для екології¹.

Основна ідея EIP-AGRI полягає у поєднанні зусиль усіх учасників аграрного ланцюга — від фермерів і науковців до дорадчих служб, громадських організацій та агропромислових підприємств — для створення єдиного інноваційного простору, де ідеї, досвід та наукові знання трансформуються у практичні рішення.

EIP-AGRI діє через мережу партнерств і фокус-груп, що об'єднують фахівців з різних професійних середовищ². Ці групи працюють над конкретними проблемами чи напрямками (наприклад, цифрове землеробство, адаптація до кліматичних змін, зменшення використання пестицидів, розвиток органічного виробництва) і формують інноваційні проекти, які згодом можуть масштабуватися в межах ЄС. Окрему увагу приділено обміну знаннями — платформи EIP-AGRI виступають майданчиком для поширення прикладів успішного впровадження інновацій, наукових досліджень та ефективних практик серед усіх зацікавлених сторін.

На нашу думку, для України досвід EIP-AGRI є надзвичайно цінним. Нашій державі відомі приклади формування інноваційних партнерств/кластерів (наприклад, Українсько-молдовський транскордонний кластер з переробки відходів виноробства), проте ці приклади поодинокі та відсутня національна система формування таких партнерств³. У національному контексті створення подібного партнерського формату могло б стати основою для формування стабільного правового та організаційного середовища, спрямованого на підтримку аграрних інновацій. Запровадження мереж між аграріями, вченими, дорадчими установами та представниками влади дало б змогу активізувати інноваційну діяльність на місцях, забезпечити швидке поширення передових практик, адаптувати іноземні технології до українських реалій та підвищити конкурентоспроможність сільського господарства загалом. У перспективі Україна могла б інтегруватися до європейських інноваційних мереж, що не лише сприяло б модернізації аграрного сектору, а й відкривало б нові

¹ About EIP-AGRI - EIP-AGRI - European Commission. EIP-AGRI - European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/about.html>.

² Єрмакова О. Механізми інноваційного партнерства: європейський досвід у контексті євроінтеграційного розвитку України. *Журнал Європейської економіки*. 2021. Т. 20. № 4. С. 697–709.

³ Єрмакова О. Механізми інноваційного партнерства: європейський досвід у контексті євроінтеграційного розвитку України. *Журнал Європейської економіки*. 2021. Т. 20. № 4. С. 697–709.

можливості для міжнародної науково-практичної співпраці в агропромисловій сфері.

У межах дослідження досвід Італії виступає показовим прикладом системного підходу до фінансового та організаційного забезпечення сільськогосподарської діяльності. Зокрема, у цій країні створено ефективну інфраструктуру підтримки аграрного сектору, яка забезпечує доступ виробників до інвестиційних ресурсів, необхідних для усіх етапів агровиробництва — від вирощування до переробки та реалізації продукції. Одним із ключових елементів цієї інфраструктури є Державний інститут із страхування зовнішньоторговельних операцій, який активно взаємодіє з Європейським інвестиційним фондом (EIF), Італійським національним сільськогосподарським фондом (ISMEA) та Європейським інвестиційним банком (EIB). На наш погляд, для України вивчення італійської моделі є надзвичайно актуальним, оскільки вона демонструє ефективне поєднання фінансових, адміністративних та європейських інституційних ресурсів на користь агросектору. Крім цього, приклад Італії показує, як системна державна підтримка може стимулювати розвиток певних сегментів аграрного ринку, зокрема органічного виробництва, що має високий експортний потенціал і відповідає світовим тенденціям сталого розвитку. Впровадження аналогічних механізмів в Україні з урахуванням місцевих особливостей може сприяти диверсифікації джерел фінансування, підвищенню інвестиційної привабливості аграрної сфери та зміцненню позицій українських фермерів на європейському та глобальному ринках.

У процесі формування ефективної моделі організаційного та правового забезпечення підприємницької діяльності у сфері сільського господарства важливо не лише враховувати загальні підходи до державної підтримки аграріїв, а й аналізувати специфічні інституційні механізми, які довели свою ефективність у зарубіжній практиці. Одним із таких механізмів є сільськогосподарська кооперація, яка в окремих країнах Європейського Союзу, зокрема у Федеративній Республіці Німеччина, посіла ключове місце в системі підтримки аграрного підприємництва. Саме через розвиток кооперативного руху, поєданого з фінансовими інструментами, вдалося створити стійку та доступну модель фінансування для малих і середніх фермерів, яка сприяє не лише зміцненню аграрного сектора, а й розвитку сільських територій у цілому. Варто приділити особливу увагу кооперативному законодавству Федеративної Республіки Німеччина, зокрема Закону «Про промислові та господарські товариства»¹. Цей нормативний акт був ухвалений ще 1 травня 1889 року та залишається чинним і нині, з урахуванням численних змін і доповнень.

На відміну від України, де функціонує спеціальний Закон «Про сільськогосподарську кооперацію», німецька модель базується на єдиному правовому регулюванні для всіх видів кооперативів, незалежно від

¹ Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften. Bundesgit. URL: <https://bundestag.github.io/gesetze/g/geng/>

галузевої спеціалізації. Такий підхід дозволяє забезпечити уніфікованість, правову послідовність та системність у регулюванні кооперативної діяльності, що значно полегшує адаптацію норм до європейського *acquis*.

Для України, яка прагне побудувати ефективну модель аграрного підприємництва, засновану на принципах кооперації, досвід Німеччини є надзвичайно важливим. Зокрема, перспективним виглядає перехід від вузькогалузевого до уніфікованого підходу у правовому регулюванні кооперативів, що дозволило б спростити правозастосовну практику, забезпечити більшу інтеграцію у європейський простір та створити передумови для сталого розвитку кооперативного руху. Така трансформація має здійснюватися у тісному зв'язку із модернізацією чинного законодавства України та приведенням його у відповідність до європейських стандартів.

Німеччина сформувала ефективну модель фінансової підтримки аграріїв, яка ґрунтується на багаторівневій системі кредитування. Основними суб'єктами цього процесу є кооперативні банки, спеціалізовані сільськогосподарські банки, приватні комерційні банки, а також державні фінансові установи¹. Особливу роль у становленні цієї системи відіграли кооперативні банки, які з кінця XIX століття стали відповіддю на обмежений доступ фермерів до фінансових ресурсів. Їхня мета полягала у зміцненні позицій дрібних сільськогосподарських виробників шляхом забезпечення доступу до дешевих позик, засобів виробництва, сприятливих умов закупівлі та збуту. Таким чином, досвід Німеччини свідчить про ефективність поєднання сільськогосподарської та кредитної кооперації. Така модель дозволяє не лише забезпечити стабільне фінансування аграрного сектору, а й підтримати сталість сільських громад, стимулювати інновації та підвищувати конкурентоспроможність виробників. Успішна реалізація цієї моделі базується на тісній взаємодії держави, банківського сектору, кооперативів та інституцій ЄС.

У межах дослідження зарубіжного досвіду правового та організаційного забезпечення підприємницької діяльності в аграрному секторі особливої цінності набуває аналіз аграрної політики Сполучених Штатів Америки. Як показано у дослідженнях А.Д. Юрченка, американська модель характеризується стратегічністю, системністю та високим рівнем організованості². Аграрна політика в США формується на основі п'ятирічних законодавчих актів, які визначають напрями державної підтримки фермерів, регулювання ринку, кредитування та розвитку інфраструктури. Усі ці заходи координуються Міністерством сільського господарства США (USDA) і супроводжуються стратегічними планами, інтегрованими в державний бюджет із чіткими механізмами контролю, звітності та аудиту.

¹ Хріщева О. Г. Законодавче забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні : сучасний стан та перспективи : дис. ... докт. філософії : 081 «Право». Одеса. 2024 228 с. URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/razovi_spec_vcheni_rady/df610812024/diss_khrishcheva_o.pdf.

² Юрченко А. Д. Державне регулювання аграрної сфери США. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_1_14.

Оперативне управління аграрним сектором США здійснюється шляхом реалізації Стратегічних планів, що визначають ключові цілі, завдання та механізми державного управління в межах чинного сільськогосподарського законодавства. Щороку ці стратегічні орієнтири включаються до федерального бюджету Міністерства сільського господарства США як пріоритетні напрями, стаючи складовою частиною загального бюджету країни. У плані чітко прописуються всі передбачені урядові заходи, обсяги їх фінансування, а також структура відповідних федеральних програм і відомств. Крім того, важливою складовою американської моделі є масштабна система субсидування, яка щороку охоплює десятки мільярдів доларів. Фінансова підтримка надається як у формі прямих виплат, так і через компенсації, кредитні гарантії, програми страхування врожаїв тощо. Вона є адресною й ґрунтується на аналізі специфіки кожного господарства: враховується розмір, вид діяльності, рівень доходів, участь у державних програмах. Такий підхід забезпечує ефективне і справедливе використання бюджетних коштів і може бути запозичений в Україні як модель побудови прозорої, прогнозованої та адресної системи підтримки дрібних і середніх аграріїв.

Висновки. У ході дослідження було встановлено, що ключові розвинені країни світу – зокрема члени Європейського Союзу, а також США – мають сформовані та результативні моделі правової, фінансової, інституційної та організаційної підтримки аграрного підприємництва, які відіграють визначальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки, стабільності на сільських територіях, розвитку інновацій і збереженні природних ресурсів.

Аналіз європейського досвіду засвідчив, що кооперація, державна підтримка, прозорість субсидування, інтеграція з іншими секторами економіки, а також правова гармонізація з *acquis* ЄС є тими засадами, на яких будується сучасне європейське сільське господарство. Особливої уваги заслуговує Спільна сільськогосподарська політика ЄС (CAP), що, з одного боку, є правовим механізмом контролю та фінансування аграрної сфери, а з іншого – інструментом зменшення соціально-економічної нерівності між регіонами.

Також варто відзначити приклад США, де державна політика в аграрній сфері відзначається стратегічним плануванням, стабільністю фінансування, активним впровадженням інновацій, функціонуванням потужної системи кооперації та фермерських асоціацій. Така система дозволяє забезпечити високу ефективність сільського господарства, навіть в умовах конкурентного ринку, та створює підґрунтя для довготривалого економічного зростання в аграрному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмакова О. Механізми інноваційного партнерства: європейський досвід у контексті євроінтеграційного розвитку України.

Журнал Европейської економіки. 2021. Т. 20. № 4. С. 697–709. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1569/1568>.

2. Хріщева О. Г. Законодавче забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні : сучасний стан та перспективи : дис. ... докт. філософії : 081 «Право». Одеса. 2024 228 с. URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/razovi_spec_vcheni_rady/d610812024/diss_khrishcheva_o.pdf.

3. Юрченко А. Д. Державне регулювання аграрної сфери США. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_1_14.

4. About EIP-AGRI - EIP-AGRI - European Commission. EIP-AGRI - European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/about.html>.

5. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Brussels, 01.02.2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf.

6. Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften. Bundesgit. URL: <https://bundestag.github.io/gesetze/g/geng/>

7. Managing payments. Agriculture and rural development. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/assurance-and-audit/managing-payments_en#aimsofiacs.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2025

Hryhoriy P. MAROSCHAK,

Postgraduate Student

(Kyiv University of Intellectual Property and Law, Kyiv, Ukraine)

WAYS OF IMPLEMENTING FOREIGN EXPERIENCE IN LEGAL AND ORGANIZATIONAL SUPPORT OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES IN THE SPHERE OF AGRICULTURE

Foreign experience in legal and organizational support for entrepreneurial activity in the agricultural sector serves as a guideline for the modernization of domestic agrarian policy. Its adaptation to Ukrainian conditions is one of the key factors in ensuring economic stability, social development of rural areas and further integration into the European space.

This article analyzes the experience of European countries in the context of monitoring and transparent administration of state support for agricultural producers, which is carried out at the expense of budgetary resources. We believe that in Ukraine there is a need to create a separate body or department that would carry out independent management and control over state spending in agriculture, in particular regarding subsidies, grants, compensations, etc. In addition, the need is emphasized to begin today to prepare the legislative and

administrative framework necessary for the future implementation of CAP mechanisms. This is not only about the general harmonization of the regulatory framework with the EU acquis, but also about the development of laws and by-laws that will regulate: procedures for providing, distributing and controlling state support for agricultural producers, mechanisms for recording and verifying data, creating electronic registers and digital platforms for administration, and reporting and accountability systems for executive bodies.

The experience of creating various partnerships and networks is relevant, which could become the basis for forming a stable legal and organizational environment aimed at supporting agricultural innovations. Germany's experience in creating agricultural cooperatives also looks interesting for Ukraine. The transition from a narrow-sector to a unified approach in the legal regulation of cooperatives seems promising, which would simplify law enforcement practice, ensure greater integration into the European space, and create the prerequisites for the sustainable development of the cooperative movement.

Also noteworthy is the experience of the United States in clearly planning the strategic development of agriculture and taking these plans into account each year in the state budget.

Keywords: *foreign experience, implementation, agriculture, entrepreneurship, legal and organizational support.*